

KREDITTILSYNET

The Financial Supervisory Authority of Norway

**Utviklingen i rammebetingelsene for
revisjonsbransjen –
praktiske konsekvenser av nye lovbestemmelser og
erfaringer fra tilsyn**

Avdelingsdirektør regnskaps- og revisortilsyn

Anne Merethe Bellamy

23.11.2009

Utviklingen i rammebetingelsene - overblikk

- Økt harmonisering i EØS-området
- Økt vektlegging av revisors rolle
- Større involvering fra styret i revisors arbeid
- Økte krav til yrkesutøvelsen
- Særskilte krav til revisorer av foretak av allmenn interesse
- Økte krav til kvalitetskontroll og tilsyn
- Blir det begrensninger i revisors erstatningsansvar?
- Hva skjer med revisjonsplikten?

Viktige lovendringer

Revisjonsdirektivet

- Del av EUs finansielle handlingsplan
 - Tiltak for å harmonisere rammebetingelsene for revisorer
 - Tiltak for å gjenopprette og styrke tilliten til revisorfunksjonen (i EØS-området)
- Nødvendige lovendringer i Norge i kraft 1. juli 2009.

Nye bestemmelser i revisorloven

- Generelle krav gjeldende for alle revisorer
- Særlige krav for revisorer av foretak av allmenn interesse (banker, forsikringsselskaper og børsnoterte foretak).

Revisors rolle

Revl § 1-2

Revisor er allmennhetens tillitsperson ved utøvelse av virksomhet i § 1-1 annet ledd. Revisor skal utøve sin virksomhet med integritet, objektivitet og aktsomhet

Utdanning og praksis

- Utdanningskravene er oppdatert i henhold til utdanningsreformen. Revisorloven § 3-2.
- Praksisen skal gjennomføres hos noen ”som foretar revisjon av årsregnskap for revisjonspliktige”

Ansvarlig revisor

- *Begrepet "ansvarlig revisor" er kommet inn (revl § 2-2 (1)), jf revl § 3-7.*
 - *Dagens tilleggskrav + revisorregisternummer*
 - *De revisorer som kan utpekes som oppdragsansvarlige revisorer*
- *Begrepet "oppdragsansvarlig revisor" benyttes om den som revisjonsselskapet har utpekt som oppdragsansvarlig (revl § 2-2 (2))*

Uavhengighet

- Medarbeidere kan benyttes selv om de har fordringer eller gjeld til klienten på markedsmessige vilkår (revl § 4-3)
- Forbud mot påvirkning av revisjonsoppdrag fra ledelsen i revisjonsselskapet (revl § 4-2 (5))
- Forbud mot betinget honorar (revl § 4-6 (2))

Konsernrevisjon

- Særlige krav ved konsernrevisjon.
 - Krav til gjennomgang av revisjonsarbeid i datterselskaper og tilgang til/oppbevaring av revisjonsdokumenter (revl § 5-7)
 - KT legger til grunn at dette ikke strekker seg lenger enn det som ellers følger av RS-ene
 - KT tolker dette foreløpig slik at 10 års oppbevaringstid bare gjelder konsernrevisors egen dokumentasjon
 - Avtale som sikrer tilgang til arbeidspapirer for datterselskaper må inngås med alle revisorer utenfor EØS-området.

Revisjonsstandardene

På vei inn i lovverket (- fra 2011/2012?)

- Nå: RS-ene gir langt på vei innhold til og utfyller den rettslige standard "god revisjonsskikk"
- Senere: EU-godkjente ISA-er blir forskrifter. Ny forskriftshjemmel i § 5-2, annet ledd

Revisjonsselskaper

- Eierskapskravet bortfalt. Heretter krav til at revisorer/revisjonsselskaper har mer enn halvparten av stemmene i styret og selskapets øverste organ
- Krav til fast kontorsted i Norge, eller i annen EØS-stat dersom selskapet er godkjent og underlagt hjemlandstilsyn. Ansvarlig revisor må uansett være godkjent registrert eller statsautorisert revisor

Nærmere om kommunerevisjon og revisjonspliktige foretak

- Ref Ot.prp. nr. 78 (2008-2009)
- Kommunale revisjonsenheter må godkjennes som revisjonsselskap for å påta seg revisjon av revisjonspliktig
- Følgende forhold er til hinder for at et delvis kommunalt eid revisjonsselskap kan være revisor:
 - Kommunen eier > 10 % og har et slikt forhold til rev.pliktig at det kan svekke uavhengighet/objektivitet
 - Kommunen eier > 10 % og har i tillegg en vesentlig eierandel i rev.pliktig
 - Kommunen eier > 10 % og har vesentlige forretningsmessige mellomværender med rev.pliktig

Revisorskifte

- Forbud mot å si opp revisor før utløpet av tjenestetiden uten saklig grunn (revl § 2-1 (5) og asl § 7-2 (2))
 - Uenighet om regnskap og revisjon er ikke saklig grunn
- Dersom revisjonsoppdraget avsluttes før utløpet av tjenestetiden skal revisjonspliktig sende begrunnelse til Kredittilsynet (revl § 2-1 (5))
- Dersom revisjonsoppdrag avsluttes før utløpet av tjenestetiden skal revisor sende begrunnelse til Kredittilsynet (revl § 7-1 (4) og asl § 7-2 (4))
 - Informasjon om kravet til begrunnelsen ligger på KT's nettsted

Merknad:

"før utløpet av tjenestetiden" = utenom ordinær generalforsamling/
årsmøte

Revisorregisteret

- Revisorloven kapittel 10 om Revisorregisteret er vesentlig omredigert og setter krav om flere og mer detaljerte opplysninger
 - Endringene er vedtatt, men ikke i kraft
 - Skal være offentlig tilgjengelig i elektronisk form
 - Antatt ikrafttredelse – ultimo 2010 (venter på tekniske løsninger)

Revisorregisteret (forts)

- Endringene inkluderer blant annet:
 - Revisorregisternummer for revisorer og revisjonsselskaper
 - Godkjente revisorer skal knyttes opp til aktuelt revisjonsselskap - navn, adresse og organisasjonsnummer
 - Navn og bostedsadr for styremedlemmer, varamedl, daglig leder og eiere
 - Opplysninger om avdelingskontorer og nettverk
 - Om revisor reviderer revisjonspliktige utenfor EØS

- Oppdateringsplikt for revisor og rev.selskap
(revl § 10-4)

Nye lovbestemmelser – Internasjonale forpliktelser

- Godkjenning av og tilsyn med revisjonsselskaper fra andre land
- Registrering av og tilsyn med tredjelandstrevisorer
- Unntak fra revisors taushetsplikt overfor andre lands tilsynsmyndigheter
- Det er fremmet eget lovforslag om adgang til å innskjerpe revisors taushetsplikt overfor utenlandske tilsynsmyndigheter

Kvalitetskontroll

- Revisjonsselskap skal etablere "forsvarlige systemer for intern kvalitetskontroll" (revl §5b-1)
 - SK1 blir sentralt
- Krav til ekstern kvalitetskontroll minst hvert 6. år
- Krav til ekstern kvalitetskontroll minst hvert 3. år for revisorer av foretak av allmenn interesse

Periodisk kontroll av revisorer og revisjonsselskap

- Kredittilsynet har utpekt DnR til å foreta periodisk kvalitetskontroll av sine medlemmer
- Kredittilsynet har vedtatt retningslinjer for kontrollen
- Kredittilsynet vil selv prioritere tilsynet med revisjonsselskaper som har foretak av allmenn interesse

Særlige krav til revisorer av foretak av allmenn interesse

Revisjonsutvalg

- Krav til revisjonsutvalg i foretak av allmenn interesse – børsnoterte foretak, banker og forsikringsselskaper
- Gjelder ikke selskaper som oppfyller 2 av følgende kriterier: ansatte under 250, balansesum <300 mill og nettoomsætning <350 mill. For disse selskaper skal styret ivareta oppgavene
- Det kan i vedtektene fastsettes at det samlede styret skal fungere som revisjonsutvalg
- *Kredittilsynet arbeider med et rundskriv for banker*

Revisjonsutvalgets sammensetning

- Velges av og blant styrets medlemmer.
Styremedlemmer som er ledende ansatte kan ikke velges til revisjonsutvalget
- Utvalget skal samlet ha nødvendig kompetanse om virksomheten
- Minst ett medlem må være uavhengig av virksomheten og ha kvalifikasjoner innen regnskap eller revisjon

Revisjonsutvalgets oppgaver

- Forberede styrets oppfølging av regnskapsrapporteringsprosessen
- Overvåke systemene for internkontroll og risikostyring, samt internrevisjon
- Ha løpende kontakt med valgt revisor
- Vurdere og overvåke revisors uavhengighet, herunder særlig i hvilken grad andre tjenester er levert og som kan utgjøre en trussel mot uavhengigheten

Krav til revisor i foretak av allmenn interesse

- Revisor skal ha kontakt med revisjonsutvalget (revl §5a-3)
 - bekrefte uavhengighet
 - opplyse om andre tjenester enn revisjon
 - opplyse om trusler mot uavhengighet og tiltak mot truslene
- Rotasjon av oppdragsansvarlig hvert 7. år (revl §5a-4)
 - telling fra 01.07.2009
- Ansvarlig revisor kan ikke tiltre ledende stilling hos revisjonsklient innen periode på minst 2 år fra oppdraget ble avsluttet (revl §5a-5)

Krav til revisor i foretak av allmenn interesse

- Revisorer som reviderer foretak av allmenn interesse skal avgi årlig åpenhetsrapport (revl §5a-2).
 - Første gang 3 måneder etter første regnskapsavslutning etter 1. juli 2009
 - Skal være tilgjengelig på revisjonsselskapets nettsted

Åpenhetsrapportens innhold

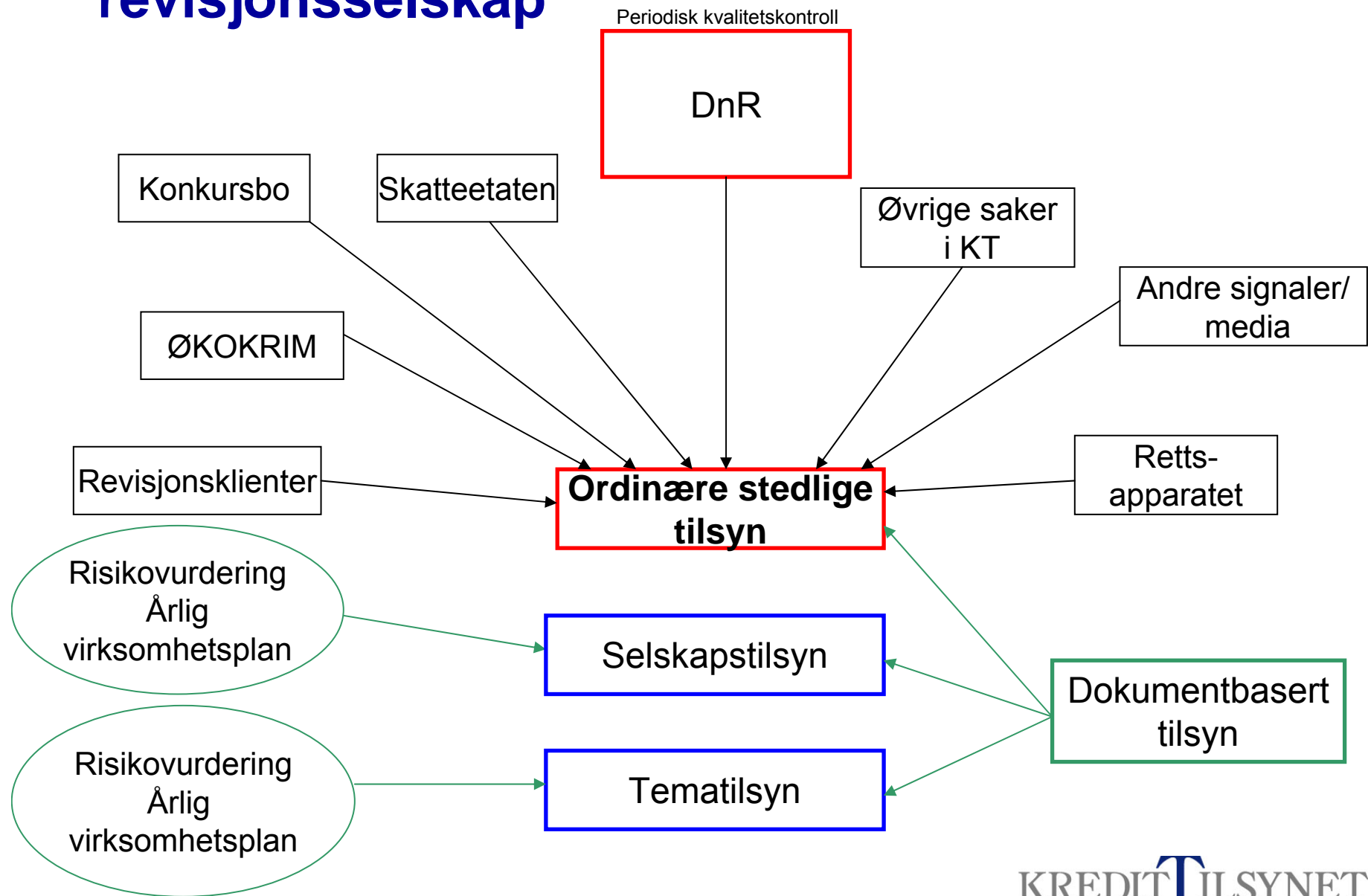
- organisasjonsform og eierskap,
- eventuelt samarbeid som nevnt i § 4-7 første ledd, herunder grunnlaget for samarbeidet,
- styringsstrukturen,
- interne kvalitetskontrollsystemer og retningslinjer for uavhengighet sammen med en erklæring fra styret om hvordan kvalitetskontrollsystemene har fungert og at retningslinjene har blitt overholdt,
- tidspunktet for siste periodiske kvalitetskontroll etter § 5b-2
- hvilke foretak eller konsern som nevnt i § 5a-1 som er blitt revidert av revisor siste regnskapsår,
- revisjonsselskapets etterutdanningspolitikk,
- regnskapsopplysninger som viser omfanget av revisjonsvirksomheten, herunder samlet omsetning fordelt på honorar for revisjon og andre tjenester,
- godtgjørelser til eierne.

Revisjon av foretak av allmenn interesse

- Krav om periodisk kvalitetskontroll minst hvert 3. år.
- Kredittilsynet vil selv prioritere tilsyn med disse revisjonsselskaper.

Erfaringer fra tilsyn

Systemet for tilsyn med revisorer/ revisjonsselskap

Erfaringer fra tilsyn – ”gjengangere”

- Fratreden som revisor – reglene må følges
- Manglende revisjonsbevis
 - For stor vekt på uttalelser/bekreftelser fra ledelsen
 - For svak revisjon av inntekter
- Nummererte brev må sendes
- Svakheter i vurderingen av fortsatt drift
- Svakheter ved dokumentasjon

Selskapstilsyn

- Organisasjon, ledelse, kvalitetssikringssystem, retningslinjer og rutiner
- Kontroll av 1-3 oppdrag (børsnoterte selskaper)

2006 – 2007:	PwC
2007 - 2009 :	Ernst & Young
2008 - 2009 :	Deloitte
2009 - :	KPMG
2010 :	Ennå ikke besluttet- vil imidl inkludere øvrige revisjonsselskaper som har foretak av allmenn interesse

Samarbeid med PCAOB

- Revisjonsdirektivet og artikkel 47 – ikke avklart. EU har ennå ikke godkjent PCAOB. Politisk beslutning om at Norge følger EU-linjen.
- Felles tilsyn hos Deloitte – desember 08
- PCAOB: PWC, E&Y og KPMG ”due for inspections in 2009”
- Brev til revisjonsselskapene om forbud mot utlevering av opplysninger
- Prosess ved gjennomføring av fellestilsyn:
 - Ledes av Kredittilsynet
 - Informasjon og dokumentasjon via Kredittilsynet
 - Kredittilsynet kan holde tilbake, evt. anonymisere, dokumentasjon
 - Kan gjennomføres på norsk
 - Separat rapportering

Tematilsyn

- Generell revisjonsutførelse/metodikk 1997/98
- Revisjon av konsern 2001/2002
- Rådgivning til revisjonsklienter 2002/2003
- Revisjon av helseforetak 2004/2005
- Revisjon av bank 2006
- Revisjon av selskaper underlagt særlovgivning 2007
- Revisjon av stiftelser 2008
- Innholdet i oppdragsansvaret 2009

Tematilsyn – revisjon av stiftelser

Totalrapport 12. mars 2009

”6. Oppsummering

*Kredittilsynets inntrykk etter tematilsynet er at **de særlige forhold som revisor skal iaktta ved revisjonen av stiftelser ikke i nødvendig utstrekning er gjenspeilet** i de revisjonsoppdrag som ble kontrollert. For øvrig kan Kredittilsynet konstatere at revisjonen i hovedsak er gjennomført i samsvar med revisorloven, herunder god revisjonsskikk. Stiftelseslovens innvirkning på revisjonen er i for liten grad vurdert. Det ble også funnet mangler i forhold til stiftelseslovens særlige krav til revisors plikter. Det vises blant annet til kravet om at **gjenpart av nummererte brev fortløpende skal sendes til Stiftelsestilsynet**.”*

Tematilsyn.... forts.

...”Kredittilsynet finner også grunn til å **stille spørsmål ved om den standard revisjonsberetning** for stiftelser som er fastsatt av bransjen og som er benyttet av majoriteten av de kontrollerte revisoren, er tilstrekkelig sett i forhold til stiftelseslovens krav om at **revisor skal uttale seg om at forvaltningen av stiftelsen og utdelinger er foretatt i samsvar med lover, stiftelsens formål og vedtekter for øvrig**. Kredittilsynet vil ta spørsmålet opp med Revisorforeningen og Stiftelsestilsynet, og vil uansett ikke ha merknader til at den nevnte revisjonsberetningen er benyttet frem til og med revisjonen av årsregnskapene for 2008.”

Tematilsyn – innholdet i oppdragsansvaret

- Vurdert ca 78 oppdrag, 33 ansvarlige revisorer og 12 revisjonsselskaper. Utvalgt blant revisorer med mange oppdrag
- Gjennomført i perioden 14. april til 7. mai
- Individuelle rapporter og merknader er ferdigstilt
- Gjenstår: Fellesrapport med totalkonklusjoner (offentliggjøres tidlig i desember 2009)

Tematilsyn – innholdet i oppdragsansvaret

Kredittilsynets utgangspunkt:

Oppdragsansvaret krever **rettidig involvering** på sentrale deler i revisjonen. Dette gjelder selv om medarbeidere har lang erfaring og oppdraget er enkelt. Omfanget av involveringen vil imidlertid kunne variere.

Tematilsyn – innholdet i oppdragsansvaret

Kredittilsynets funn og konklusjoner:

Hovedinntrykket er bra, men

- Tidspunktet for ansvarlig revisors involvering må dokumenteres bedre
- Ansvarlig revisor kommer for sent inn. Involvering må skje i forbindelse med:
 - aksept- og fortsettelsesvurdering og før kontrolltester/substanshandlinger påbegynnes
 - sentrale deler av planleggingen
 - gjennomgang av særlige risikoer på et tidspunkt som ikke setter teamet i en pressituasjon
 - avslutning og før beretningen avgis

Tilsynssak:

Revisors bruk av internrevisjonen

Kredittilsynets konklusjon:

Revisjonstilmærmingen må endres. Revisor kan modifisere type og tidspunkt for utførelsen av revisjonshandlingene samt redusere revisjonshandlingenes omfang dersom et selskap har en effektiv internrevisjon. Revisors egne revisjonshandlinger må ha et omfang slik at revisor på selvstendig grunnlag uttaler seg om regnskapet og ikke bare videreformidler internrevisjonens vurderinger og konklusjoner.

- *Brevet omfattet i tillegg 7 kulepunkter om hva konklusjonen ville innebære i praksis. Ett av disse var:*
 - *Internrevisjonen kan ikke benyttes som revisormedarbeider*

Uttalelse fra Finansdepartementet

- Finansdepartementet ble bedt om en tolkningsuttalelse til deler av innholdet i Kredittilsynets merknader
- Finansdepartementet fastslår i brev av 30.10.09 at internrevisjonen ikke kan sies å være en "medarbeider" etter § 4-3 i revisorloven og at denne bestemmelsen dermed ikke kan anvendes på forholdet mellom ekstern revisor og internrevisjonen.
- Kredittilsynet tar denne uttalelsen til etterretning. Uttalelsen er imidlertid uten betydning for konklusjonen i saken fordi Kredittilsynets vurdering i hovedsak var basert på hva som er god revisjonsskikk

Om Kredittilsynet:

- Skifter navn til Finanstilsynet fra 2010
- Flytter til Revierstredet desember 2009
- Får flere oppgaver på verdipapiriområdet (prospektkontrollen) i 2010
- Har innført en hospiteringsordning på regnskapsområdet

▪

Takk for oppmerksomheten